

OSMANLI TARİHİNDE KATLEDİLEN ŞEYHÜLİSLAMLAR

Osman OKUMUŞ

Aksaray Üniversitesi

Okutman

osmanokumus@aksaray.edu.tr

Özet

En başından itibaren dini temeller üzerine kurulan Osmanlı Devleti'nde yöneticilere ve halka yol göstermesi açısından şeyhülislamlık ve müftülük kurumuna ihtiyaç duyulmuştur. Genel olarak ilk dönemlerde her bir padişah döneminde dini anlamda yol gösteren bir kişi olmakla beraber; şeyhülislamlık kurumsal olarak fetret devrinden sonra kurulmuştur. Altı asır dünya tarihinin ve coğrafyasının önemli bir bölümüne hükmeden Osmanlı devletinde birlik prensibi ve devlet sisteminin muazzam bir biçimde işlemesi önemsenmiştir. Bu bakımdan devleti sıkıntıya düşürecek her türlü hareket devlet tarafından sindirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız kavramsal bir araştırma olup Osmanlı Devleti'nde katledilen Ahizade Hüseyin Efendi, Hocasade Mesud Efendi, Seyyid Mehmed Fezullah Efendi'lerin yapmış olduğu faaliyetler, katledilme sebepleri ve katledilme şekilleri üzerinde durulacaktır. Bu çalışma ile kaynaklarda dağınık halde bulunan konunun bir bütün haline getirilmesinin yanı sıra devletin devamı için en çok gündeme gelen kardeş katli meselesinden farklı olayların da olduğuna dikkat çekmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Şeyhülislam, katl.

Alan Tanımı: Yeniçağ Tarihi (Tarih)

'ŞEYHÜLİSLAMLAR' ASSASSINATED IN THE HISTORY OF OTTOMAN

Abstract

From the very beginning, in the Ottoman Empire which was founded on religious foundations, the institutions of Şeyhülislamlık and the mufti were needed to guide

the rulers and the public. While there was generally an official guide for religious matters during the reign of each sultan in the first periods, 'Şeyhülislamlık' as an institution was established after the period of interregnum.

The principle of unity and functioning of the state system perfectly gained the utmost attention in the Ottoman Empire which ruled an important part of the world history and geography for six centuries. In this regard, all kinds of intimidation that would put the state in trouble were tried to remove by the state itself.

As a conceptual research, the focus will be not only on the activities of Ahizade Hüseyin, Hocasade Mesud Efendi and Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi who were massacred in the Ottoman Empire but also causes and forms of their massacre. In this study, it was aimed to draw attention to the fact that there were also different events apart from the murders of bothers for the sake of the future of the state which was the top agenda of that time in addition to gathering the dispersed sources of the topic.

Keywords: *Otoman Empire, Şeyhülislam, assassination.*

JEL CODE: *B00 (History)*

Altı asır dünya tarihinin ve coğrafyasının önemli bir bölümünü oluşturan Osmanlı İmparatorluğu tarih sahnesinden çekilene kadar -ki etkisi hala devam etmektedir- her zaman devlet müesseselerini önemsemiştir. İmparatorluğun bu şekilde uzun süre geniş alanlara hükmetmesi kuşkusuz muazzam bir şekilde işleyen devlet sisteminin var olmasıyla açıklanabilir. Sistemin bu kadar düzenli işleminin istenmesinin nedeni ise, devletin bütünlüğünün her zaman ön planda tutulmuş olmasındandır. Bu bağlamda müesseseler, çağın ve devletin ihtiyaçlarına göre sürekli yeni bir düzen almıştır. İşte bu devletin bütünlüğünü korumak için bazen alışık olunmadığı halde bazı uygulamalara gidilmiştir. Bunlardan biri de şeyhülislamların katledilmesi meselesidir.

En başından itibaren dini temeller üzerine kurulan Osmanlı Devleti'nde yöneticilere ve halka yol göstermesi açısından müftülük veya şeyhülislamlık kurumuna her zaman ihtiyaç duyulmuştur. Bu yüzden ki devletin yıkılışına kadar saygı duyulan bir kurum olarak devam etmiştir.

Şeyhülislam tabiri İslâm dünyasında önde gelen ulema ve sufilere verilen bir şeref unvanı olarak X. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış, daha sonra "âlimlerin en kıdemlisi, reisi" manasını kazanarak bir unvan hâline

gelmiştir(İpşirli, 2010:91). İsmail Hakkı Uzunçarşılı(Uzunçarşılı, 1988:173), şeyhülislamı, Osmanlılarda dört ehl-i sünnet mezhebinden biri olan Hanefî fikhî üzerine kendisine sorulan umumî ve hususî şer'î ve hukukî meselelere ait dinî hükümlere uyararak karar veren¹ zat olarak tanımlamıştır.

İlk dönem Osmanlı kroniklerinde müftülük olarak geçen bu kurum, Osmanlı Devleti'nde yaşanan Fetret Devri'nden sonra yaşanan kargaşa ortamını dindirmeye yardımcı olması ve yine bu dönemde yaşanan Râfizî ve bazı istenmeyen hareketlere karşı siyasî ve idarî otoritenin yanında dinî itibara sahip bir kurum olarak yer alması amacıyla 1420'li yıllarda kurulmuştur(İpşirli, 2010:92). Kuruluşundan itibaren Şeyhülislamlık Kurumu, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren nüfuzunu artırmaya başlamış ve artan nüfuzuyla birlikte ilmiye bürokrasisini de hâkimiyeti altına almıştır. Ebussuud Efendi'ye, 1574 yılında mevleviyetlerin ve 40 akçeden yukarı müderrislerin atamalarının devredilmesiyle şeyhülislamı ilmiye bürokrasisinin de reisi durumuna gelmişlerdir(Beyazıd, 2009:440).

Klasik dönemden itibaren şeyhülislam, devlet içindeki konumu ve atfedilen önem itibariyle gerek padişah ve devlet adamları gerekse de toplum üzerinde çok büyük tesiri olan bir kurum olmuştur. Klasik dönemde malum olduğu üzere fermanlar Defterdarlık ve Divan-ı Hümâyûn kalemleri tarafından yazılabildi. Ancak şeyhülislamı ilgilendiren kadılık tevcihi konusu ve daha birçok konu ona danışılarak ferman hâlini almaktaydı(Ahışhalı, 2001:88)². Şeyhülislamın bu konumu devletin son dönemlerindeki meşveret meclislerinde

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı eserinde şeyhülislamın kararlarını verirken Mecdüddin Abdullah Musulî'nin el-Muhtar fî fûrû'l-hanefiyye, İmam Ebî'l-Berekât Hafizüddin Neseî'nin Kenzü'd-dekayık, Burhanü'ş-şeria Mahmud'un Vikayetü'r-rivâye fî Mesaili'l-hidaye, İmam Muzafferüddin Ahmed'in Mecmau'ul Bahreyn ve Mülteka'n-nehreyn ve Bağdatlı İmam Ebî'l-Hüseyn b. Muhammed el-Kudurî'nin Muhtasarü'l Kudurî gibi eserlerin şerh ve haşiye ve ilgili diğer Hanefî fikhına ait eserlere müracaat ettiğini belirtir. Yine Uzunçarşılı, Osmanlılarda Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşayan meşhur alim Halebî İbrahim Efendi'nin Mülteka'l-ebhar adlı eseri derli toplu olması açısından kendinden sonra gelenlerin işini kolaylaştırdığını söyler(Uzunçarşılı, 1988:173).

² Aynı sayfada bu konu hakkında bkz: "Müftî ve müderrisîn ve sâir tarafından ulemâ-i izâma dâir isdârı iktizâ eden evâmir-i aliye bâ-işâret-i fetvâ-penâhî tasdîr kılınmak kâ'ide-i kadîmeden olmağla fîmâ-ba'd işâret-i aliyye ile sudûru mu'tâd olan ve o makule te'kîd-i me'mûrîn ve menfâsının tahvîli zımında yazılacak fermânlar işâret-i aliyye olmaksızın tahrîr etdirilmemek ve sehven buyrulup kaleme gelür ise cevâbı verilerek işâretsiz tasdîr kılınmamak husûsu ve fermân tasdîriyün bu misillü husûslara işâret-i aliyye sudûr etmedikçe buyruldu yazılmaması iktizâ edenlere tenbîh ü te'kide ziyâde dikkat ve bu husûsa ale'd-devâm nezâret eyleyesiz deyü izzetlü reisülküttâb efendiye hitâben fî 10 M. 225 târihinde beyâz üzerine sudûr eden fermân-ı âlî Dîvân-ı hümâyûn tarafında mukayyedir" (BOA, Buyruldu Def., nr.2, s.13'den aktaran Ahışhalı, 2001:88).

zirve noktaya ulaşmış, şeyhülislam bu meclislerin en güçlü ve daimi üyelerinden olmuştur.

Anlatılanlardan anlaşılacağı üzere şeyhülislamlık müessesesi ve şeyhülislam devlet içinde çok önemli bir konuma sahipti. Dolayısı ile koca bir imparatorluk tarihinde şeyhülislamlık ve şeyhülislam hakkında pek de, olumsuz anılara rastlamamaktayız, bununla birlikte devlet tarihinin bazı dönemlerinde alışık olmadığımız üzere üç tane şeyhülislamın –normalde ağır bir ceza olarak sürgün³ yönteminin kullanıldığı halde- katledildiğini görmekteyiz. Yazımızın bundan sonraki kısmında katledilen şeyhülislam ve katil sebepleri üzerinde durulacaktır. Konumuzun katil olması nedeniyle konunun bütünlüğünün bozulmaması açısından genel olarak şeyhülislamların biyografilerine çok fazla yer verilmemiştir.

Bu konuda tarihsel sırayla üzerinde durulacak ilk kişi Âhi-zâde Mehmed Hüseyin Efendi'dir. Âhi-zâde Mehmed Hüseyin Efendi(D. 1572 – Ö. 1634) II. Selim dönemi Anadolu kazaskerlerinden Âhi-zâde Mehmed İbn-i Nûrullah Efendi'nin oğludur. İlk eğitimini babasından aldıktan sonra devrin önemli âlimlerinden olan Hoca Sâdettin Efendi'den mülazemet aldı(Altınsu, 1972:64). Çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra 1604-1632 yılları arasında Bursa ve İstanbul Kadılikları, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği görevlerinde bulundu. 1632 yılı başlarında ise sipahi ayaklanması sonucunda yaşanan olaylar neticesinde Şeyhülislam Yahya Efendi azledilerek yerine Âhi-zâde Mehmed Hüseyin Efendi'ye meşihat verilmiştir(İpşirli, 1988:548).

Âhi-zâde Mehmet Hüseyin Efendi, bu makama geldikten sonra Yeniçeri Ocağı'nın Sultan Murad'a karşı ayaklanarak Ayak Divanı'nı olduğu esnada, padişahın kardeşleri olan şehzâdeleri (Süleyman, Kasım, Beyazid, İbrahim) öldürmeyeceğine dair verdiği teminata inanmayan Ocaklıya karşı Veziriazam Topal Recep Paşa ile beraber kefil olmuşlardı. Sert bir padişah olan IV. Murad bu olayı hiç unutmamış uygun bir zamanın gelmesini beklemiştir(Uzunçarşılı, 1988:223).

IV. Murad'ın, İznik yolu ile Bursa'ya giderken halkın şikâyeti üzerine veya padişahın geçeceği yolları iyi durumda tutmadığı(Zinkeisen, 2011:106) gerekçesi ile İznik Kadısı'nı hiçbir soruşturma yapmadan idam ettirmiş olması,

³ Mesela; Abdurrahîm Efendi'nin azledilmesinden sonra yerine gelen Aziz Efendi 1061'de Sakız'a, Bahâyî Mehmed Efendi'nin ölümünden sonra gelen Ebû-Sa'îd 1064'te Gelibolu'ya gönderilmiştir. Fatih Sultan Mehmed'den Sultan İbrahim dönemine kadar olan Şeyhülislamların göreve başlama ve görevden ayrılma tarihleri ve nedenlerine anahatlarıyla bakmak için; Hezarfen Hüseyin Efendi, 1998:192-195.

başta şeyhülislam olmak üzere devrin uleması üzerinde büyük bir üzüntü ile karşılanmıştı. Bu sırada Vâlîde Kösem Sultan'a bir tezkere yazan şeyhülislâm ulemaya riayet edilmesini, kendisinin bu yolda oğluna nasihatte bulunmasını istemişti (İpşirli, 1988: 548). Bu sırada padişah Bursa'da avla meşguldü. Şeyhülislam Âhi-zâde Mehmet Hüseyin Efendi ise geçmiş küskünlükleri gidermek maksadıyla devrin bazı ulema kesimi (Molla Allâme Şeyhî Efendi ve oğlu, kendi oğlu vs.) ile toplantı halindeydi.

Toplantıda şeyhülislamın İznik Kadısı üzerine yaptığı konuşma Valide Sultan'a "Bu ziyafet müftünün İznik Kadısı olayını konuşup cülus ettirmek için ulema ile bir anlaşma toplantısı idi." şeklinde farklı olarak anlatılınca, Valide Sultan da telaşlanarak oğluna Şeyhülislam'ın daha önce yazmış olduğu tezkere ile birlikte bir de mektup yazdı. Mektupta, "Benim arslanım, acele ile gelesiz. Cülus tedbiri için sözler ve cemiyetler olmaktadır." diye haber gönderdi. Padişah askerin kendi isteği ile ve şehzâdelere kefil olması karşılığı Meşihat'a geldiğini ve askerin ona hemen inanacağına kanaat getirerek Marmara Denizi'ndeki fırtınaya rağmen kadırgayı beklemeden kayıkla Gebze'ye gelip daha sonra devlet merkezine ulaştı (Altınsu, 1972:65). Zinkeisen'e göre padişah, kılıcını hemen Şeyhülislam'a yani din işlerinin en üst sorumlusuna indirmeye cesaret edememişti (Zinkeisen, 2011:106).

Padişah devlet merkezine ulaştığı sırada Şeyhülislam'ın ve oğlu İstanbul Kadısı Seyyid Mehmed Efendi'nin Kıbrıs'a sürülmesini emretti. Aynı ayrı kayıklara bindirilen baba ve oğul yola çıkmışlardı (İpşirli, 1988:548). Öfkesi geçmeyen padişah daha önce azlettiği Şeyhülislam Yahya'yı Şeyh Sinan köyündeki tarlasından getirerek şeyhülislam yaptı. Ardından da Bostancıbaşı'ya da emir vererek eğer gemiler boğazı geçmedi ise şeyhülislam ve oğlunun öldürülmesini istedi. Denizdeki dalgalardan dolayı ilerleyemeyen Âhi-zâde Mehmed Hüseyin Efendi'nin kayığı geri çevrilerek sabık şeyhülislam sahile çıkarıldı (Altınsu, 1972:65). Sahile çıkarıldıktan sonra namaz kılıp dua etti ve ardından irade üzere Bostancıbaşı tarafından kement atılarak boğuldu (Müstakimzade, 1787:50). Bu olay Osmanlı tarihindeki bilinen ilk şeyhülislam katlidir.

1632-1634 tarihleri arasında bu makamda bulunmuş (Yakıt, 1999:37), bilgili ve gayretli bir kimse olan Ahîzâ-de Hüseyin Efendinin devrin siyasi olaylarının devamlı içerisinde bulunması, yıpranmasına sebep olmuştur. Tarihçi Solakzâde, padişahın temayülüne uygun fetvalar verdiğini belirtmekte, sigara konusundaki fetvasını buna misal göstermekte ve Hüseyin Efendi'yi tenkit etmektedir. Ahîzâde, Fatih'te Çukur Medrese adıyla bilinen bir medrese inşa

ettirmiş, ayrıca Balat'ta bir kiliseyi camiye çevirerek buraya çeşitli gelirler tahsis etmiştir. Aynı zamanda şair olan Hüseyin Efendi şiirde Hüdâî mahlasını kullanmıştır (İpşirli, 1988:549). Hezarfen Hüseyin Efendi, Ahîzâde Hüseyin Efendi'nin İstanbul dâhilinde yüz yirmi altı medrese hayrat yaptırdığını söyler (Hezarfen Hüseyin Efendi, 1998:52).

Katip Çelebi, Ahi-zâde hakkında; “ *Merhum ceri ve gayur olmağla berây'ı maslahat şer ve şûriş-i eşkiyayı def için pâdişahı kan dökmiye sevketti. Hedm-i Bünyan-ı huda çendan rızaya mukarin olmamağla inkisar-ı mazlûmanın garametin gördü*” demektedir (Uzunçarşılı, 1988:224).

Osmanlı tarihinde diğer bir katledilen şeyhülislam, Hoca-zâde Mes'ud Efendi'dir. Sultan I. Ahmed'in hocası ve imamı Aydınli Mustafa Efendi'nin oğludur. Padişah hocasının oğlu olması münasebetiyle görevlerinde çabuk yükselmiş ve Çınar Olayı'ndan (Vak'a-i Vakvakiye) sonra ise 1656 yılında Yeniçerilerin isteği üzerine şeyhülislam olmuştur (Uzunçarşılı, 1988:224).

Hoca-zâde Mes'ud Efendi göreve geldiği andan itibaren kararsız olan yöneticileri azarlamaktan çekinmemiş ve kendisini temize çıkarmak amacıyla ağaları ortadan kaldırma çareleri aramaya başlamıştı (Altınsu, 1972:84). Hoca-zâde Mes'ud Efendi bütün devlet idaresini nüfuzu altına altına alıp işine geleni veziriazam yaptırmak ve istemediğini azmettirmek isteyerek her işe müdahalesi yetişmiyormuş gibi kendisinin tavsiyesiyle veziriazam olan Boynu Eğri (Yaralı) Mehmed Paşa'yı arzu ettiği gibi yumuşak bulmadığından azlini Valide Sultana bidirmiş, fakat kendisinden daha düşünceli olan Valide Turhan Sultan, iki günde bir veziriazam değiştirmenin zararlı olacağını bildirerek Mesud Efendi'nin teklifini reddetmişti (Uzunçarşılı, 1988:224).

Bu arada bu tür faaliyetlerin içerisinde sıkça yer almasından dolayı hakkında padişahı hal' etme söylentisi dolaşıyordu. Özellikle yeniçerileri tahrîk edip (Akgündüz, 2002:77) padişahı hal' ettireceği söylentisinin artması üzerine padişah naibi Valide Turhan Sultan tarafından şeyhülislamlıktan azledip yanına 5-6 nefer verilerek Diyarbakır kadılığına atandı. Yolda Celalîlerden Abaza Hasan Ağa ile Seydi Ahmed Paşa'nın taraftarları yolda eşkıyalık yaptıklarından sabık şeyhülislam yanına muhafız ve sekban toplamaya başlamıştı. Bu olay Bursa Kadısı Sadreddin-zâde Rûhullah Efendi tarafından, “*Yollar korkunçtur, leventler yazıp, hazırlığını görüp gitmek üzeredir.*” şeklindeki arızası Veziriazam tarafından padişahın önünde fitne çıkarmaya çalıştığı şeklinde bildirilince katli için Bursa'ya ferman gönderildi. Bu fermandan haberi olmayan Hoca-zâde Mes'ud Efendi dostu Maâli-zâde'nin köşkünde 1-2 Ağustos gecesi meyve yerken öldürülmüştür. Cesedi şehir dışında bir mezbele üzerine atıldı ve günlerce açıkta

bırakıldı. Ölümünden evvel kendisini kılıçla savunduğu ve birkaç kişi öldürdüğü söylenmektedir(Altınsu, 1972:84).

Mesud Efendi'nin öldürülmesinden sonra herkesin nefretini kazanan Veziriazam Boynu Eğri Mehmed Paşa kolayca gözden düşmüş ve ardından da hapse gönderilmiştir(Zinkeisen, 2011:605). Mesud Efendi'nin böyle bir harekette bulunmadığını bilen Köprülü Mehmed Paşa Sadr-ı âzam olduktan sonra Hoca-zâde'nin katline sebep olan Bursa Kadısı Sadreddin-zâde Rûhullah Efendi'yi katlettirmiştir. O tarihte, Bursa'da ikamete memur olan esbak Şeyhülislâm Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi de Hoca-zâde'nin öyle bir isyan hareketinde medhâli olmadığını söylemiştir(Uzunçarşılı, 1988:225).

Osmanlı tarihinde son katledilen şeyhülislam, Sultan II. Süleyman ve II. Mustafa'nın saltanatları sırasında iki defa bu makama gelmiş olan(Derin, 1959:97) Seyyid Mehmed Feyzullah Efendi'dir. Şemsüddin-i Tebrizî'nin soyundan Erzurum Müftüsü Şeyh Mehmed İbn-i Pir Mehmed Efendi'nin oğludur. IV. Mehmed zamanında padişahın hocası Vânî Mehmed Efendi tarafından İstanbul'a çağrılıp iyi bir eğitim aldı. Padişah iradesiyle mülâzemetini alıp müderris olduktan sonra Şehzâde Mustafa ve Şehzâde Ahmed'e hocalık yaptı(Altınsu, 1972:98).

1688'de II. Süleyman zamanındaki ilk şeyhülislamlığı sırasında, meydana gelen Yeniçeri Ayaklanması sırasında Sadr-ı âzam Nişancı İsmail Paşa'nın çağrısına uymadan Ağakapısı'na gitmesi üzerine görevine başlayalı henüz 17 gün geçmiş olmasına rağmen azledilip Erzurum'a gönderildi. Daha sonraki süreçte II. Mustafa'nın tahta geçmesi ile birlikte 7 yıl sonra 8 yıl 2 ay 3 gün sürecek ve uzun tartışmalara neden olacak II. Şeyhülislamlık dönemi başlamış oldu. Bu süre zarfında büyük oğlu Fetullah Efendi'yi kendine veliaht seçmiş bütün çocukları ve yakınlarını ise ilmî rütbelere getirmiştir. Kimseyi dinlemeyip sadece kendi bildiklerini yapması ve Sadr-ı âzam Hüseyin Paşa'yı görevinden çekilmeye mecbur bırakması hoşnutsuzluğa sebep olmuş, devleti içinden çıkılmaz bir duruma sürüklemiştir. 1703'te meydana gelen Edirne Olayı sırasında isyancıların Şeyhülislam'ın azledilmesine dair dilekçesini padişahı saklatması kendi sonunu getirmiştir⁴. Padişah durumu öğrenince Feyzullah Efendi'yi azletti. Erzurum'a

⁴ Padişah daha sonra Rami Mehmed Paşa ile konuşması sırasında elçilerin dilekçelerinin neden saklandığını sorması üzerine Şeyhülislâmın reyî üzere hareket ettiğini söylemiş. Bunun üzerine padişah: “ Dokuz seneden beri devleti yıkıp şer'e aykırı olarak verdiği fetvalar ve ulemayı kahr ve tahkir edip ilmiye mansıplarını gündün güne özellikle evlatlarına ve adamlarına tahsis etmesi yüzünden ulema kendisinden kırıncı ve bu günleri Allah'tan isterlerdi. Mutlaka bu karışıklığın çıkmasına sebep bu oldu...” diye düşüncesini belirtmiştir. (Afyoncu vd., 2010:170)

gönderilecekken isyancıların isteği üzerine Edirne’de isyancıların eline verildi. İsyancılar tarafından yeni şeyhülislam, İmam Mehmed Efendi’den zorla idam fetvası alındı(Altınsu, 1972:99-100). Ardından bir Yahudi’nin çektiği bir eşek üzerinde İstanbul sokaklarından geçirilmiş, daha sonra boynu vurularak sergilenmiştir. Tahkir için Ermeni papazlarının eşlik ettiği darbelenen cesedi, Osmanlı İmparatorluğu’nun çıkarlarına tamamen ters bir anlaşmayı onayladığı için ceza olarak denize atılmıştır(Jorga, 2010:246).

İki defa şeyhülisamlık makamına gelmiş(Yakıt, 1999:39) Feyzullah Efendi’nin bu şekilde katledilmesinde şüphesiz yaklaşık 9 yıl süren Şeyhülisamlık makamında her işi kendi arzu ettiği şekilde yapmak istemesi ve hak edeni değil de akrabalarını yüksek mevkilere getirme isteği etkili olmuştur(Uzunçarşılı, 1988:225). Hatta İstanbul’daki ilk daimi Rus elçisi Tolstoy, Şeyhülislam’ın bütün Osmanlı hazinesini bu şekilde ele geçirmekle suçlanabileceğini söylemiştir(Afyoncu, 2010:158). Padişahın hürmet gösterdiği⁵ ve itimat ettiği Feyzullah Efendi, dönemin veziriazamı Amca-zâde Hüseyin Paşa’yı istifaya zorlamış ve yerine geçen Daltaban Mustafa Paşa’yı ise tamamen avucunun içine almıştı. Buna rağmen Mustafa Paşa, şeyhülislama yaranamamış, bir bahane ile Feyzullah Efendi tarafından idam ettirilmiştir(Çiçek, 2002:746-764). Feyzullah Efendi, fıkıhta çok geniş bir bilgi birikimine sahip olmakla birlikte birçok mimari ve yazılı eser bırakmıştır. Fatih’teki Millet Kütüphanesi onun bıraktığı eserler arasında yer almaktadır(Altınsu, 1972:100-101).

Osmanlı Devleti’nde dini konumu bakımından şeyhülislamlara farklı gözle bakılmış, sadrazamın hatta şehzadelerin dahi öldürüldüğü bir devlette yaklaşık 600 yıllık tarihi boyunca yalnızca üç şeyhülislam öldürülmüştür(Kazıcı, 1979:299). Genel olarak öldürülme nedenlerine baktığımız zaman devletin bütünlüğüne verebilecekleri zarardan endişelenildiği görülmektedir. “Fitne adam öldürmekten kötüdür.” hesabı ile koca bir imparatorluk döneminde birçok şehzade dramatik bir biçimde öldürülmüştür. En zor zamanlarda dahi devletin muntazam bir biçimde işlemesine gayret gösterilmiş ve sistemin bozulmasına engel olmak amacıyla en küçük asilik hareketlerine bile göz yumulmamıştır.

Osmanlı tarihinde katledilen şeyhülislamlara bakıldığında, onların imparatorluğun bütünlüğünü tehlikeye sokacak girişimler içinde olduğu zannedilir. Her ne kadar da gerçek niyetleri tam olarak bilinmese de genel olarak

⁵ Bu konuda Silahdar’ın ifadesi ile: “ Padişah hazretleri şeyhülislâm Efendiyi devletin hayrını düşündüğü zannıyla hükümet ve devletin idaresini ona bırakıp, bütün işler onun rey ve tedbiriyle vücuda gelmeğin vezirlerin ancak bir adı kalıp oyuk mesabesindeydiler.”, (Erhan Afyoncu, vd., 2010:160-161).

kanaatimiz için de devrinde yanlış anlaşıldığı üzeredir. Ülkede özellikle son dönemlerde muntazaman çıkan ayaklanmalara ve baş kaldırmalara bakıldığında kardeşlerinden vazgeçebilecek kadar ülkeyi düşünen insanların şüphe veyahut dedikodu da olsa bu tedbirleri alması doğaldı.

KAYNAKLAR

Afyoncu, Erhan & Demir, Uğur & Önal, Ahmet. Osmanlı İmparatorluğu'nda Darbeler ve Askeri İsyenlar, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2010.

Ahışhalı, Recep . Osmanlı Devleti'nde Reisülküttâblık, İstanbul: TATAV Yayınları, 2001.

Akgündündüz, Murat. Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislâmlık, İstanbul: Beyan Yayınları, 2002.

Altınsu, Abdülkadir. Osmanlı Şeyhüislamaları, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1972.

Beyazıd, Yasemin. “Osmanlı İlmıyye Bürokrasisinde Şeyhülislâmlığın Değişen Rolü ve Mülâzemet Sistemi(XVI.-XVIII. Yüzyıllar)”, Belleten. 73:267, Ankara, 2009, 423-442.

Çiçek, Kemal. “II. Viyana Kuşatması Ve Avrupa'dan Dönüş(1683-1703)”, içinde: *Osmanlılar*, (Editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), c.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2009,ss.746-764.

Derin, Fahri, Ç., “Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin Nesebi Hakkında Bir Risale”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi. 10:14, İstanbul, Eylül 1959, 97-104.

Hezarfen Hüseyin Efendi. Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân, (Haz. Sevim İlgürel), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.

İpşirli, Mehmet. “Âhi-zâde Mehmed Hüseyin Efendi”, içinde: *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.1, İstanbul, 1988, ss. 548-549.

İpşirli, Mehmet. “Şeyhülislâm”, içinde: *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.38, İstanbul, 2010, ss.91-96.

Jorga, Nicolae. Osmanlı İmparatorluğu Tarihi IV, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2010.

Kazıcı, Ziya. “*Osmanlılarda Şeyhülislâmlık Müessesesi*”, Diyanet Dergisi. 18:5, İstanbul, Eylül-Ekim 1979, 292-299.

Müstâkimzade Süleyman Sa'deddin Efendi , *Devhatü'l-meşayih*, İstanbul: İSAM Ktb., DN: 83868, TN: 923 MÜS.D, 1787.

Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara: Akşam Sanat Okulu Matbaası, 2005.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin İlmîye Teşkilâtı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

Yakıt, İsmail. “*Osmanlı İlmîye Teşkilatı ve Şeyhülislâmlar*”, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 6, Isparta, 1999, 19-48.

Yılmaz, Ziya. *İsa-zâde Târîhi*(Metin ve Tahlil), İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları, 1996.

Zinkeisen, J. W.. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi IV*, (Ed. Erhan Afyoncu), İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011.